

معاونت تبلیغات و ارتباطات اسلامی
اداره پاسخگویی به سوالات دینی

احکام مضاربه

دوره آموزشی کارشناسان پاسخگویی به سوالات شرعی

(سال ۱۳۹۸)

در این نسخه تنها نظر چهار تن از فقها آمده است و صرفاً مطالبی کلی بیان شده است؛

((غیر قابل انتشار))

تعریف مضاربه	۳
مضاربه در لغت	۳
تعریف قراض در لغت	۴
مضاربه در اصطلاح	۴
شرایط صحت مضاربه	۴
۱- شرط عقد مضاربه	۴
۲. شرایط طرفین عقد مضاربه	۴
۳. شرایط رأس المال (سرمایه)	۶
احکام مضاربه	۱۰
مدت در مضاربه	۱۰
قرض یا مضاربه	۱۰
سود علی الحساب در مضاربه	۱۲
مضاربه عقد جایز یا لازم؟	۱۳
شرط لزوم یا عدم فسخ مضاربه	۱۴
شرط متحمل شدن خسارت به اصل سرمایه توسط عامل	۱۴
مراد از سود در مضاربه	۱۸
زمان مالکیت عامل	۱۸
شراکت عامل با مالک	۱۹
خسارت به مال التجاره	۱۹
استقرار ملکیت مالک و عامل	۱۹
خسارت بر رأس المال بعد از تقسین سود	۲۰
تصرف ناقل در حصه خودش	۲۰
تجارت عامل به صورت کلی فی الذمه در مضاربه	۲۱
نحوه معامله عامل با مال التجاره	۲۲
عامل دوم	۲۳
فوت مالک و عامل	۲۴
مخلوط کردن رأس المال با مال غیر	۲۴
حکم مضاربه فضولی (بدون اذن مالک)	۲۵
بررسی قرارداد مضاربه بانک ها	۲۶
بانک های اسلامی و بانک های خصوصی مسلمان	۲۶
بانک های غیر اسلامی و بانک های خصوصی غیر مسلمان	۲۷
فرع در امور بانکی	۲۸

تعریف مضاربه

از آنجایی که این نوع عقد در اصطلاح فقهی دو تعبیر دارد:^۱ الف: مضاربه که مشهور در نزد اهل عراق است.
ب: قراض که مشهور در نزد اهل حجاز است. لذا معنای مضاربه و قراض را در لغت ابتدا بررسی می کنیم.

مضاربه در لغت

مضاربة: [ضرب] : مزاحمت، نوعی تجارت و بازرگانی برای به دست آوردن سود.
ضارب: مضاربة و ضراباً ه؛ با یکدیگر زد و خورد کردند، در زد و خورد بر او چیره شد.^۲
مضاربه از ضرب گرفته شده. (الضرب فی الارض) یعنی سیر و سفر در زمین. از آنجا که یکی از طرفین معامله (عامل) برای تحصیل سود به حرکت و تلاش می پردازد نام آن را از این کلمه اتخاذ کرده اند. وزن مفاعله اقتضا و دلالت بر تعامل طرفینی دارد. در اینجا اگر چه صاحب سرمایه به سیر نمی پردازد اما مسبب آن است.^۳ و به همین خاطر صاحب عروه فرموده: « باعتبار كون المالك سبباً له و العامل مباشراً^۴ »

اشکال آقای خوئی به هیئت مضاربه که مشارکت است

ایشان می فرمایند: این توجیهات مبتنی است بر اینکه مضاربه از جهت این که مصدر باب مفاعله است، مقتضی صدور فعل از دو نفر باشد؛ ولی این مطلب اساس ندارد، همین که فاعل در صدد انجام کاری باشد مصحح صدق باب مفاعله است، مانند "یقال خادعته فلم یخدع" در صدد فریب او بودم؛ ولی فریب نخورد، که خدعه صادق است با این که طرف خدعه نکرده است.^۵

^۱ دلیل تحریر الوسيلة - المضاربة؛ ص: ۱۳

^۲ عروة الوثقی (للسید الیزدی) ج ۲، ص: ۶۳۶

^۳ کتاب العین ج ۷ ص ۳۰، المحيط فی اللغة ج ۸ ص: ۱۰۰، الصحاح - تاج اللغة و صحاح العربیة ج ۱ ص: ۱۶۸، لسان العرب ج ۱ ص: ۵۴۳

^۴ عروة الوثقی (للسید الیزدی) ج ۲، ص: ۶۳۶

^۵ كون الضرب مسبباً عن المالك و العامل كليهما؛ نظراً إلى ضرب العامل في الأرض للتجارة، و إلى طلب المالك منه ذلك. دلیل تحریر الوسيلة - المضاربة، ص: ۱۴

^۶ عروة الوثقی (للسید الیزدی) ج ۲، ص: ۶۳۶

^۷ المضاربة، حيث أن باب المفاعلة يقتضي صدور الفعل من اثنين و هو غير متحقق في المقام، فان القرض إنما يكون من المالك خاصة و الضرب من العامل فقط. غير إننا ذكرنا في مباحث المكاسب أن هيئة المفاعلة و ان اشتهر وضعها للدلالة على صدور المادة من اثنين، إلا انه لا أساس له فإنها لا تدل إلا على قيام الفاعل و تصديه نحو تحقيق المادة في الخارج سواء أتحقق ذلك أم لم يتحقق؛ فيقال: خادعته فلم يخذع. و الشواهد على ذلك كثيرة حيث تستعمل هذه الهيئة و لا يراد منها سوى تصدى الفاعل - و لوحده - للفعل فيقال: سائرته و دافعه - و لو كان الطرف الآخر واقفا لا يتحرك - و طالعت و ناولته إلى غير ذلك. نعم قد تقتضى المادة في بعض الموارد القيام في اثنين كالمساواة و المقابلة و المحاذاة و المشاركة و غيرها حيث انها لا تتحقق إلا بطرفين غير ان ذلك أجنبي عن الهيئة و انما هو من خصوصيات المادة. و الذي يدلنا على ما ندعيه قوله تعالى: «يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ مَنِ الْيَغْدُونَ إِلَّ أَنْفُسَهُمْ وَ مَنِ يَشْعُرُونَ» فإنها تدلنا على عدم اتحاد مفهوم خادع مع مفهوم خدع حيث ان الثاني ظاهر في تحقق المادة في الخارج في حين ان الأول لا يدل إلا على تصدى الفاعل و ارادته لذلك من غير اعتبار لتحقيقه في الخارج. و على هذا الأساس فلا حاجة لتحمل عناء ما ذكر من التأويلات لتصحيح صدق المفاعلة على المضاربة، فإنها صادقة عليها حقيقة و من غير حاجة إلى التأويل نظراً لقيام المالك مقام الضرب و تصديه للقرض. موسوعة الامام الخوئي ۳۱ ص: ۳

تعریف قراض در لغت

قَارَضَ: مُقَارَضَةً و قِرَاضاً [قرض] ه: کار بد او را مُقابله به مثل کرد.
ه: فِي الْمَالِ: با او در تجارت و سرمایه ریزی مشارکت کرد.^۱

قراض هم از قرض به معنای قطع، گرفته شده است. زیرا مالک بخشی از مال خود را جدا کرده، و به طرف دیگر جهت تجارت می‌پردازد. قراض مصدر باب مفاعله است و در اینجا بعکس حالت سابق، مالک مباشر قرض و عامل سبب آن است؛ توجیه دیگر ظرفیتی بودن قرض این است که مالک قطعه ای از مال خود را جدا می‌کند و به عامل می‌دهد و در مقابل سودی که عامل به دست می‌آورد مقداری از آن را جدا می‌کند و به صاحب پول می‌دهد. و وجه تسمیه قرض نیز از همین باب است که قرض دهنده قطعه ای از مال خود را جدا می‌کند و به قرض گیرنده می‌دهد.^۲

مضاربه در اصطلاح

مضاربه عقدی است که بین دو نفر واقع می‌شود بر این اساس که سرمایه تجارت از یکی از آنها و کار از دیگری باشد، و اگر سودی پیدا شود به نسبت مورد توافق، تقسیم شود. (حضرت امام، آیت الله خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)^۳

شرایط صحت مضاربه

۱- شرط عقد مضاربه

ایجاب و قبول: که ایجاب باید از جانب صاحب سرمایه و قبول از طرف عامل باشد و هر لفظی (چه عربی و چه غیر عربی) یا هر فعلی که بر این معنا دلالت کند، کافی است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)^۴

^۱ لسان العرب ج ۷ ص: ۲۱۶، تاج العروس من جواهر القاموس ج ۱۰ ص: ۱۳۶

^۲ القراض و المضاربة اسمان بمعنى واحد و القراض لغة أهل الحجاز و المضاربة لغة أهل العراق، و قيل في اشتقاقه شيان أحدهما أنه من القرض و هو القطع، و منه قيل: قرض الفأر الثوب، إذا قطعت، و معناه ههنا أن رب المال قطع قطعة من ماله يسلمها إلى العامل و قطع له منه قطعة من الربح و منه يسمى القرض قرضاً لأن المقرض يقطع قطعة من ماله يدفعها إلى المقرض و الآخر أن اشتقاقه من المقارضة و هي المساواة و الموازنة، يقال: تقارض الشاعران إذا تساويا في قول كل واحد منهما في صاحبه من مدح و هجو. المبسوط في فقه الإمامية، ج ۳، ص: ۱۶۷

^۳ تحرير الوسيلة؛ ج ۱، ص: ۶۰۸، رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۷۹، منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۱۹۵، العروة الوثقى مع التعليقات؛ ج ۲، ص: ۵۴

^۴ تحرير الوسيلة ج ۱، ص: ۶۰۸، رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۷۹، منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۱۹۵ و المسائل المنتخبة للسيستانی ص: ۳۴۲، العروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۴۸

۲. شرایط طرفین عقد مضاربه

الف: بلوغ و عقل و اختیار

بلوغ و عقل و اختیار نسبت به طرفین عقد لازم است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)^۱

ب: ممنوع التصرف نبودن (عدم حجر)

۱. مالک (صاحب سرمایه):

الف: ممنوع التصرف نبودن در اموال خودش به خاطر ورشکستگی (فلس). (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ب: ممنوع التصرف نبودن در اموال خودش به خاطر سفیه بودن. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)

۲. عامل:

الف: ممنوع التصرف نبودن در اموال خودش به خاطر ورشکستگی:

ممنوع التصرف نبودن عامل در اموال خودش به خاطر ورشکستگی لازم نیست اما بعد از حصول سود در مضاربه احتیاط واجب عامل نمی تواند تصرف کند. (حضرت امام)

ممنوع التصرف نبودن عامل در اموال خودش به خاطر ورشکستگی مادامی که مستلزم تصرف در اموالی که از آن منع شده نباشد، لازم نیست. (آیت الله سیستانی)
این شرط مختص به مالک است. (آیت الله مکارم)

ب: ممنوع التصرف نبودن در اموال خودش به خاطر سفیه بودن:

ممنوع التصرف نبودن در اموال خودش به خاطر سفیه بودن. (حضرت امام)
مادامی که مستلزم تصرف در اموالی که از آن منع شده نباشد، لازم نیست. (آیت الله سیستانی)^۲

ج: عامل قدرت بر تجارت داشته باشد.

الف: اگر عامل مطلقا عاجز باشد:

۱. از همان ابتدا عاجز باشد، مضاربه باطل است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)
۲. در اثناء عاجز شود، از همان موقع مضاربه باطل می شود. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)

ب: اگر عامل نسبت به بعض عاجز شود:

۱. اگر از همان ابتدا عاجز باشد:

نسبت به مقداری که قدرت ندارد مضاربه باطل است و نسبت به مقداری که قدرت دارد بنابر احتیاط واجب مضاربه باطل است. (حضرت امام)
نسبت به مقداری که قدرت ندارد مضاربه باطل است و نسبت به مقداری که قدرت دارد مضاربه صحیح است. (امام)

^۱ تحریر الوسیله ج ۱، ص: ۶۰۸، رساله آموزشی ج ۲، ص: ۲۷۹، منهاج الصالحین ج ۲، ص: ۱۹۵، العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲، ص: ۵۴۸

^۲ العروة الوثقی مع التعليقات؛ ج ۲، ص: ۵۴۸ و مسائل متفرقه، الثالثة ص: ۶۰۹ و منهاج الصالحین (للسیستانی)؛ ج ۲، ص: ۱۹۵

خامنه ای، آیت الله مکارم)

۲. اگر در اثناء عجز عارض شود:

نسبت به مقداری که قدرت ندارد مضاربه باطل است و نسبت به مقداری که قدرت دارد مضاربه صحیح است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)^۱

الف: در صورتی که مباشرت او در عمل تجارت به صورت قید در قرارداد ذکر شده باشد، مثلاً گفته باشد «این پول را به تو می دهم که شخصا با آن مباشرت به تجارت کنی» و در صورت عجز با این فرض، مضاربه باطل است.
ب: اگر مباشرت به صورت شرط در ضمن قرارداد ذکر شود، مثلاً گفته شود «این پول را به تو می دهم که با آن تجارت کنی به شرط اینکه خودت تجارت نمایی» در این فرض، اگر عامل عاجز باشد مضاربه باطل نیست، ولی مالک در صورت تخلف از مباشرت، خیاب فسخ دارد.
ج: اگر قدرت عامل نه به عنوان قید و نه به عنوان شرط، ذکر نشده باشد اگر عامل حتی با کمک گرفتن از غیر عاجز از تجارت باشد مضاربه باطل است. در بطلان مضاربه در اینکه عجز از ابتدا باشد یا بعد از عقد، فرقی وجود ندارد و از زمانی که عجز عارض شود مضاربه باطل می شود. (آیت الله سیستانی)^۲

۳. شرایط رأس المال (سرمایه)

شرط اول: رأس المال عین باشد.

رأس المال باید عین باشد و مضاربه با منفعت و دین صحیح نیست. و در دین فرقی ندارد که مدیون، عامل باشد یا شخص ثالث. اما اگر مالک دین را قبض کند و بعد مضاربه انجام دهد صحیح است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)^۳
بنابر احتیاط واجب مضاربه با منفعت و دین باطل است. (آیت الله سیستانی)^۴

مالک اگر بر ذمه کسی دینی داشته باشد می تواند کسی را وکیل کند (اعم از عامل و غیر عامل) تا دین او را دریافت و قبض کند و بعد از آن عقد مضاربه واقع شود. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم).^۵

یک نفر می تواند (حتی عامل) از طرف مالک وکیل در قبض و وکیل در ایجاب باشد و نیز قبول را برای خود بخواند. (یعنی موجبا و قابلا). (حضرت امام، آیت الله سیستانی)^۶
احتیاط واجب یک نفر نمی تواند هم موجب باشد و هم قابل به خاطر اینکه عقد بین دو نفر واقع می شود و اینکه یک نفر هم موجب باشد و هم قابل غیر متعارف است. (آیت الله مکارم)^۷

^۱ العروة الوثقی مع التعليقات، ج ۲: ص ۵۵۲ و تحریر الوسیله؛ ج ۱، ص: ۶۰۸ م ۱ و رساله آموزشی ج ۲: ص: ۲۸۰

^۲ منهاج الصالحین (للسیستانی)؛ ج ۲، ص: ۱۹۶

^۳ العروة الوثقی مع التعليقات؛ ج ۲، ص: ۵۴۹ و تحریر الوسیله ج ۱ ص ۶۰۸ م ۱ و رساله آموزشی ج ۲ ص ۲۸۰

^۴ منهاج الصالحین ج ۲ ص ۱۹۶ م ۶۱۹

^۵ تحریر الوسیله؛ ج ۱، ص: ۶۰۸ م ۱ و منهاج الصالحین ج ۲، ص ۱۹۶ و العروة الوثقی مع التعليقات؛ ج ۲، ص: ۵۴۹

^۶ تحریر الوسیله؛ ج ۱، ص: ۶۰۹ م ۴ و منهاج الصالحین ج ۲، ص ۱۹۶ م ۶۲۲

^۷ العروة الوثقی مع التعليقات؛ ج ۲، ص: ۵۴۹

شرط دوم: رأس المال معلوم باشد.

مقدار رأس المال كمًا و كيفاً (قدرا و وصفا) معلوم باشد. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)^۱

رؤیت کافی نیست اگر چه بیشتر غرر و جهل برطرف شود. (حضرت امام)^۲

اگر معلوم بودن آن به مقداری باشد که نفی غرر کند کافی است؛ و مراد از نفی غرر این است که معامله سفهی نباشد. (آیت الله مکارم)^۳

شرط سوم: رأس المال معین باشد.

رأس المال معین باشد و مضاربه با مال مبهم صحیح نیست. پس اگر دو تا مال را حاضر کند و بگوید با یکی از این دو مضاربه می کنم یا با هر کدام که می خواهی مضاربه را انجام بده، مضاربه باطل است. پس باید اول مال مشخص شود و بعد مضاربه واقع شود. (حضرت امام، امام خامنه ای)^۴

احتیاط مستحب رأس المال معین باشد؛ لذا اگر دو تا مال از جهت مقدار و صفات مساوی باشد و مالک بگوید با یکی از این دو تا مال مضاربه انجام می دهم، مضاربه صحیح است. (آیت الله سیستانی)^۵

اگر معین نبودن موجب غرر نشود اشکال ندارد؛ و مراد از نفی غرر این است که معامله سفهی نباشد. (آیت الله مکارم)^۶

اگر رأس المال کلی فی المعین باشد:

اگر مال کلی فی المعین باشد مضاربه صحیح است. مثلاً اگر مالک ۱۰ میلیون پول داشته باشد و بگوید با نصف این مال مضاربه انجام بده، مضاربه صحیح است. (حضرت امام)^۷

اگر مال کلی فی المعین باشد و در مقدار و وصف مساوی باشد، مضاربه صحیح است. (آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)^۸

اگر رأس المال کلی در ذمه باشد:

اگر رأس المال کلی در ذمه مالک باشد، مضاربه صحیح است. (حضرت امام)^۹

سرمایه مضاربه نمی تواند به نحو کلی فی الذمه باشد. (آیت الله سیستانی)^{۱۰}

سرمایه مضاربه بنابر احتیاط واجب نمی تواند به نحو کلی در ذمه مالک باشد. (آیت الله مکارم شیرازی)^{۱۱}

^۱ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲، ص: ۵۵۰ و تحریر الوسیله ج ۱، ص: ۶۰۹ م ۱ و منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۱۹۵

^۲ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۰

^۳ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۴۷۲ و ۵۵۰

^۴ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۱ و تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۰۹ م ۱ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۰

^۵ منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۱۹۵

^۶ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۴۷۲ و ۴۷۳

^۷ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۱ و ص: ۶۱۸ التاسعة عشر

^۸ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۱ و ص: ۶۱۸ التاسعة عشر و منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۱۹۵

^۹ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۶۱۸ التاسعة عشر

^{۱۰} جزوه آقای قاضی ص: ۸۹

^{۱۱} العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۶۱۸ التاسعة عشر

شرط چهارم: رأس المال پول رایج باشد.

باید رأس المال درهم و دینار و پول رایج باشد. و مضاربه با کالا صحیح نیست و کالا را نمی توان سرمایه مضاربه قرار داد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)^۱
با هر مالی مضاربه صحیح است. (آیت الله مکارم)^۲

اگر مالک کالا را به عامل بدهد و بگوید بفروش و پول فروش آن سرمایه مضاربه باشد، مضاربه صحیح نیست. مگر آنکه بعد از فروش کالا بر ثمن آن عقد مضاربه واقع شود. (حضرت امام)^۳
اگر مالک کالا را به عامل بدهد و بگوید بفروش و پول فروش آن سرمایه مضاربه باشد، مضاربه صحیح است. (آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)^۴

نکته:

لازم نیست رأس المال در دست عامل باشد. لذا اگر شرط شود رأس المال در دست مالک باشد مضاربه صحیح است. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)^۵
۴. شرایط سود در مضاربه

شرط اول: سود با تجارت حاصل شود.

سود بردن، به وسیله تجارت و خرید و فروش باشد. بنابر این اگر مالک، مالی را به زارعی بدهد که با آن زراعت کند و محصول بین آن دو تقسیم شود، مضاربه نیست. یا پولی بدهد که چند رأس گوسفند بخرد تا نماء آن بین آن دو تقسیم شود، مضاربه فاسد است و نماء حاصل از آن، مال صاحب مال است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)^۶
لازم نیست سرمایه گذاری در خصوص تجارت باشد بلکه سرمایه گذاری در امور تولید را شامل می شود، بنابر این خرید سهام کارخانه ها و استفاده از منافع آنها نیز صحیح است. (آیت الله مکارم)^۷
نکته: راه حل:

مضاربه در کارهای تولیدی و خدماتی مثل آشپزی، نانوایی، رنگرزی، خیاطی، تولیدی لباس و پوشاک، ساخت و ساز مسکن صحیح نیست و برای این امور می توان از قراردادهای شرعی مشابه مثل جعاله استفاده کرد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)^۱

^۱ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۴۹ و تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۰۸ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۰ و اجوبة الاستفتائات س ۱۸۹۶ و منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۱۹۶ م ۶۱۹

^۲ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۴۹ و مکارم، سایت، استفتائات، احکام مضاربه، کلیات مضاربه. و استفتائات جدید (مکارم) ج ۲ ص: ۲۸۵

^۳ تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۰۹

^۴ منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۱۹۶ م ۶۲۱ و

^۵ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۲ و منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۱۹۷ م ۶۲۳

^۶ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۲ و تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۰۹ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۰ و اجوبة الاستفتائات س ۱۸۹۷ و منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۱۹۵

^۷ مکارم، سایت، استفتائات، مضاربه، کلیات مضاربه و استفتائات جدید (مکارم) ج ۲ ص: ۲۸۵

شرط دوم: سود بین مالک و عامل باشد.

سود در مضاربه باید بین مالک و عامل باشد و شخص دیگری شریک نباشد. اگر شرط کنند مقداری از سود برای شخص بیگانه باشد مضاربه باطل است مگر اینکه کاری که مربوط به تجارت می شود انجام دهد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)^۲

اگر شرط کنند مقداری از سود برای بیگانه باشد مضاربه صحیح است. (آیت الله مکارم)^۳

شرط سوم: حصه هر کدام از مالک و عامل از سود مشخص باشد.

باید حصه هر کدام از مالک و عامل از سود مشخص باشد مثل اینکه برای هر کدام نصف سود باشد. مگر اینکه متعارف خارجی وجود داشته باشد که در صورت معین نکردن انصراف داشته باشد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)^۴

شرط چهارم: سود بین مالک و عامل به صورت کسر مشاع (یعنی درصدی) باشد.

باید سود بین مالک و عامل به صورت مشاع باشد یعنی در تمام سود هر دو نفر به صورت مشاع شریک باشند. پس اگر مقدار معینی از سود برای یک نفر باشد و مابقی سود برای دیگری باشد یا اینکه مقدار معینی برای یک نفر باشد و در مابقی سود شریک باشند، مضاربه باطل است. مثلاً اگر مالک بگوید ۱۰۰ هزار تومان از سود مال من و مابقی مال عامل باشد، مضاربه باطل است. یا اینکه سود مضاربه به حسب اصل سرمایه تعیین گردد مثلاً ماهانه ۵٪ درصد کل مبلغ سرمایه مضاربه، که باز مضاربه باطل است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)^۵

لازم نیست سود بین مالک و عامل به صورت مشاع باشد؛ پس اگر مقدار معینی از سود را برای مالک قرار دهند و در مابقی شریک باشند مضاربه صحیح است به شرط آنکه علم داشته باشند از مقدار سودی که برای عامل مشخص می کنند مقدار سود مضاربه بیشتر باشد. (آیت الله مکارم)^۶

سوال: اگر عامل در قبال سرمایه گذاری ما، سود معینی قرار بدهد اشکال دارد؟

جواب: در صورتی که با این سرمایه، فعالیت اقتصادی سالم انجام دهد و مجموع سود حاصل بیش از سودی باشد که به صاحب سرمایه پرداخت می کند، اشکالی ندارد. در غیر این صورت باید درصدی از سود را قرار دهند. (آیت الله مکارم)^۷

^۱ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۶۱۲ الثامنه و تحرير الوسيله ج ۱ ص: ۴۸۶ م ۴۸۷ و اجوبة الاستفتاءات س ۱۸۹۷ و منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۱۹۵ و ص: ۲۰۹ م ۶۷۸

^۲ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۱ و تحرير الوسيله ج ۱ ص: ۶۰۹ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۲ و منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۱۹۵

^۳ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۱

^۴ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۱ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۰ و منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۱۹۵

^۵ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۱ و تحرير الوسيله ج ۱ ص: ۶۰۹ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۰ و اجوبة الاستفتاءات س ۱۹۰۶ و سایت khamenei.ir

استفتاءات، مضاربه، استفتاءات جدید و منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۱۹۵ و استفتاءات، سیستانی، ص: ۱۹۲ س: ۳۱۸

^۶ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۱

^۷ مکارم، سایت، استفتاءات، مضاربه، احکام مضاربه، <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=۰&catid=۴۴۵۰۰&mid=۲۵۳۱۱۰>

پرسش: آیا در مضاربه لازم است سهم دو طرف حتماً به صورت درصدی از منافع (مانند نصف و ثلث و مانند آن) باشد؟ پاسخ: لازم نیست؛ بلکه می‌توان سهم یکی از دو طرف را در مقدار معینی قرار داد، مثلاً گفت در برابر فلان مقدار سرمایه، ده هزار تومان از منافع سهم او می‌شود، به شرط این که مضاربه مزبور سودی بیش از این مقدار داشته باشد وگرنه صحیح نیست. (آیت الله مکارم)^۱

احکام مضاربه

مدت در مضاربه

آیا در مضاربه باید مدت مشخص باشد؟ سؤال: اگر مبلغی را به فردی بدهیم که می‌دانیم با آن کار می‌کند و از او بخواهیم سودی به ما بدهد و دیگر شرایط مضاربه را معین نکنیم، آیا می‌تواند حمل بر مضاربه شود؟ جواب: این دریافت سود، ربا است. و در عقد مضاربه باید مدت مضاربه، سهم بندی سود، مقدار سرمایه بعلاوه سایر شرایط مضاربه کاملاً مشخص باشد و عقدی است لازم الاجرا. (آیت الله مکارم)^۲ سؤال: مضاربه عقد لازم است یا جایز؟ و برای مضاربه باید مدت مشخص شود؟ جواب: مضاربه عقد لازم است؛ دلیل این موضوع آیه شریفه «وَأَوْفُوا بِالْعُقُودِ» و سیره عقلاست که آن را لازم می‌دانند. در صورتی که زمانی برای مضاربه تعیین شود، عقد لازم می‌شود اما بدون تعیین مدت، مضاربه باطل است. (آیت الله مکارم)^۳

به نقل از دفتر آیت الله سیستانی

مضاربه عهده (معاوضیه): المضاربه المعاوضیه و هی عقد لازم مشتمل علی المعاوضه بین کلی عمل الاتجار فی ذمه العامل یزاء حصه من الارباح بالكسور کالنصف فی مدّه معینه للعامل و التزام بدفع المال الیه به و لابد فیها من تعیین الأجل. (آیت الله سیستانی)

قرض یا مضاربه

اگر گرفتن یا دادن مال برای تجارت، به عنوان قرض باشد، همه سود آن متعلق به وام گیرنده است. همچنان که تلف و خسارت آن هم بر عهده اوست و صاحب مال فقط مستحق دریافت عوض آن از وام گیرنده است و جایز نیست هیچ سودی از او دریافت کند، و اگر به عنوان مضاربه باشد، برای دستیابی به نتایج آن، باید عقد مضاربه به طور صحیح بین آنان محقق شود و همچنین شرایطی که از نظر شرعی برای صحت آن لازم است باید رعایت شود که در غیر این صورت، آن مال و همه درآمد حاصل از تجارت با آن متعلق به صاحب آن است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله

^۱ مکارم، سایت، استفتائات، مضاربه، احکام مضاربه. <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=۰&catid=۴۴۵۰۰&mid=۲۵۳۱۱۳>

^۲ سایت مکارم، مضاربه، مضاربه با اشخاص <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=۰&catid=۴۴۴۹۹&mid=۲۵۳۰۸۸>

^۳ استفتائات شخصی کد رهگیری ۹۷۱۰۱۳۰۰۲۱

سیستانی، آیت الله مکارم^۱ {کسی که قرض ربایی گرفته مالک آن نمی شود و تصرف در آن جایز نیست، ولی چنانچه قرض دهنده با علم به بطلان قرض و مالک نشدن سود راضی به تصرف قرض گیرنده باشد به طوری که رضایت او مبنی بر این معامله باطل نباشد تصرف قرض گیرنده در آن مال جایز است. (آیت الله مکارم) ۲. رساله مراجع ج ۲ م ۲۲۸۴

سؤال: طبق نظر آقای مکارم در ربای قرضی شخص قرض گیرنده مالک پول نمی شود، اگر با این پول معامله ای بکند و سودی ببرد این سود از کیست؟

جواب: سود حاصل، مال قرض دهنده است نه قرض گیرنده. (آیت الله مکارم)^۲

و برای عامل:

الف: در صورتی که به مقداری سود حاصل شود که بر فرض صحت مضاربه، سهم او مساوی اجرة المثل یا بیشتر باشد، اجرة المثل را استحقاق دارد، عامل چه جاهل به فساد مضاربه باشد و چه عالم باشد.

ب: در صورت نبودن سود یا کمتر بودن سهم عامل از اجرة المثل، دو صورت دارد:

صورت اول: عامل عالم به فساد باشد:

در صورت نبودن سود، عامل مستحق چیزی نیست. و در صورت کمتر بودن سهم سودش از اجرة المثل مستحق همان سود کمتر است.

صورت دوم: اگر جاهل به فساد باشد:

احتیاط آن است که با مالک مصالحه کنند. (حضرت امام)^۳

عامل فقط مستحق دریافت اجرة المثل کار خود است. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم)^۴

و عامل مستحق اقل الامرین از ربح و اجرت المثل است یعنی ملاحظه شود هر کدام از اجرت المثل عمل و سهمی از سود که در مضاربه برای عامل مقرر شده کمتر است همان را استحقاق دارد. بنابر این اگر تجارت اصلاً سودی نداشته باشد یا اینکه باطل بودن مضاربه از این جهت باشد که تمام سود برای مالک باشد، عامل مستحق چیزی نمی باشد. (آیت الله سیستانی)^۵

^۱ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۴۷ و ۵۶۶ م ۲۳ و تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۱۷ م ۳۳ و اجوبة الاستفتائات س ۱۹۰۴

^۲ استفتاء شخصی، کد رهگیری ۹۷۱۱۰۲۰۰۶۵

^۳ تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۱۷ م ۳۳ و ص: ۶۱۰ م ۷

^۴ إن كانا عالمين أو كان العامل عالماً دون المالك فلا اجرة له (۵)، لإقدامه على العمل مع علمه بعدم صحة المعاملة. (۵) مکارم الشیرازی: الحق هو الاستحقاق؛ و العمدة فيه أن الاستيفاء من أسباب الضمان، و هو هنا حاصل. و من هنا يظهر عدم الفرق بين حصول الربح و عدمه، و كذا عدم الفرق بين قلته و كثرته؛ فليس الملاك مجرد احترام عمل المسلم أو عدم قصد التبرع، لأن مجرد ذلك لا يوجب ضماناً إذا لم يكن هناك أمر أو استيفاء من ناحية الغير. {عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص ۵۹۶ م ۴۸}

^۵ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۹۶ م ۴۸ و رساله آموزشی ج ۲ ص ۲۸۰ و اجوبة الاستفتائات س ۱۹۰۴

^۶ إذا اتجر العامل برأس المال و كانت المضاربة فاسدة فإن لم يكن الإذن في التصرف مقيداً بصحة المضاربة صحت المعاملة و يكون تمام الربح للمالك، و إن كان الإذن مقيداً بصحة العقد كانت المعاملة فضولية فإن أجاز المالك صحت و إلا بطلت. و أما العامل فيستحق أقل الأمرين من أجره مثل عمله و ما جعل له من الربح، و

سود علی الحساب در مضاربه

چون ممکن است سود ماهانه قرارداد حاصل نشده باشد یا مقدارش معلوم نباشد یا بخواهد سود را به حسب اصل سرمایه دریافت کند، بعد از تعیین سود به شکل شرعی (درصدی از منافع نه اصل سرمایه)، می تواند از قاعده علی الحساب استفاده کند؛ مثلاً عامل می گوید: من ماهانه ۵٪ کل سرمایه یا مثلاً ۵۰ هزار تومان به شما علی الحساب قرض الحسنه از مال خویش می دهم و در پایان در وقت حسابرسی مبلغ سود علی الحساب را با سود تعیینی شرعی با توافق طرفین مصالحه می کنیم یا در صورت بیشتر بودن سود آن را پرداخت می کنم؛ همچنان که عامل می تواند در صورت حصول سود ماهانه آن را با مبلغی به کمتر یا مساوی یا زیادت، با توافق طرفین هر ماه با صاحب سرمایه مصالحه نماید. (امام خامنه ای، آیت الله مکارم، آیت الله سیستانی)^۱

سؤال: تاجری مقداری پول از شخصی به عنوان سرمایه مضاربه گرفت، به این شرط که درصد معینی از سود تجارت با آن را به او بپردازد، در نتیجه آن پول و سرمایه خودش را روی هم گذاشت تا با مجموع آنها تجارت کند و هر دو از ابتدا می دانستند که تشخیص مقدار سود ماهانه این مبلغ مشکل است، به همین دلیل توافق کردند که مصالحه کنند، آیا عقد مضاربه در این حالت شرعاً صحیح است؟

جواب: عدم امکان تشخیص مقدار سود ماهانه خصوص سرمایه مالک، ضرر به صحت عقد مضاربه نمی زند، به شرط اینکه شرایط دیگر صحت مضاربه رعایت شود، در نتیجه اگر عقد مضاربه را با رعایت شرایط شرعی آن منعقد کنند، سپس توافق نمایند که برای تقسیم سود بدست آمده مصالحه کنند، به این صورت که بعد از دستیابی به سود، صاحب سرمایه سهم خود از آن را به مبلغ معینی صلح نماید، اشکال ندارد. (امام خامنه ای)^۲

سؤال: کسی مبلغی پول را در اختیار دیگری قرار می دهد تا آن را به گردش درآورده و سود حاصله را به طور مساوی تقسیم کنند از آن جایی که کسی که پول می گیرد به علت داشتن شریک نمی تواند به طور دقیق سود حاصله را حساب کند اظهار می دارد این پول یعنی مثلاً هر صد هزار تومان به طور تقریبی می تواند ماهانه سه هزار تومان برای هر کدام سود حاصل کند، آیا این مضاربه صحیح است؟

جواب: این مضاربه با سه شرط صحیح است: الف) این که قرار داد طبق مضاربه با تعیین سود درصد هر یک، تنظیم شود یعنی معلوم شود از سود حاصل چند درصد مربوط به سرمایه گذار و چند درصد مربوط به شخص کارکننده است (در ضمن اگر ضرری حاصل شد باید آن را بپذیرد). ب) باید صاحب مال به طرف وکالت دهد که بعد از حاصل شدن منفعت سهم او را به مبلغ مورد نظر صلح کند. ج) زمانی که منفعتی حاصل نشده پول ماهانه ای که می پردازد باید به عنوان علی الحساب باشد. (آیت الله مکارم)^۳

علی هذا إذا لم تكن التجارة رابحة أو كان فساد المضاربة من جهة اشتراط تمام الربح للمالك لم يستحق العامل عليه شيئاً. منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۲۰۱ م ۶۴۱ و ص: ۲۰۲ م ۶۴۶ و استفتائات س ۳۱۸ و ۳۱۹

^۱ رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۱ و اجوبه الاستفتائات س ۱۹۰۲ و ۱۹۰۸ و رساله جامع ج ۲ ص ۲۲۸ م ۲ و سایت آیت الله سیستانی استفتائات مضاربه، سایت آیت الله مکارم استفتائات کلیات مضاربه ۲۵۳۰۶۵ &catid=۴۴۹۷ &mid=۲۵۳۰۶۵ &lid=۰ &typeinfo=۲۱ <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=۰&catid=۴۴۹۷&mid=۲۵۳۰۶۵>

^۲ اجوبه الاستفتائات س ۱۹۰۹

^۳ سایت آیت الله مکارم استفتائات مضاربه با اشخاص ۲۵۳۰۸۹ &catid=۴۴۹۹ &mid=۲۵۳۰۸۹ &lid=۰ &typeinfo=۲۱ <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=۰&catid=۴۴۹۹&mid=۲۵۳۰۸۹>

مضاربه عقد جاز یا لازم؟

عقد مضاربه فی نفسه از عقود جاز است یعنی طرفین هر وقت بخواهند می توانند عقد را به هم بزنند. (حضرت امام، امام خامنه ای)^۱

عقد مضاربه به دو نحو است:

الف: مضاربه اذنی که از عقود جاز است و در آن مالک به عامل اذن می دهد که با سرمایه مضاربه تجارت و خرید و فروش نماید که در سود با هم شریک باشند. بنابر این مالک می تواند از اذنی که به عامل در مورد تصرف در اموال او داده است برگردد و عامل نیز ملزم به استمرار در انجام کار با سرمایه او نیست و هر وقت خواست می تواند از کار خودداری نماید چه قبل از شروع در کار باشد و چه بعد از آن، و چه قبل از پیدایش سود باشد و چه بعد از آن و چه قرارداد از جهت زمانی مطلق باشد و چه مدت برای آن تعیین شده باشد. ولی اگر شرط کنند که آن را تا زمان معینی فسخ نکنند شرط صحیح است و عمل به آن واجب است، در عین حال اگر یکی از آنها فسخ کند مضاربه فسخ می شود، گرچه او به دلیل مخالفت با تعهد خود گناه کرده است.

ب: مضاربه معاوضی که از عقود لازم است و آن قرار دادی است که در طی آن معاوضه ای بین کلی عمل تجارت در ذمه عامل در ازاء سهم معینی از سود مضاربه برای عامل در مدت معین واقع می شود. بنابر این پس از انشاء عقد مضاربه مالک در ذمه عامل عمل تجارت با سرمایه مضاربه را برای مدت معین استحقاق دارد و عامل نیز پس از حصول سود، مالک کسر مشاع از سود حاصله از سرمایه مضاربه در مدت مذکور به عنوان عوض عمل می باشد و هیچ کدام از عامل و مالک قبل از مدت مقرر در قرارداد حق فسخ آن را ندارند و عامل نیز ملزم به استمرار در انجام کار با سرمایه مالک است. (آیت الله سیستانی)^۲

به نقل از دفتر:

مضاربه عهده (معاوضیه):

المضاربه المعاوضیه و هی عقد لازم مشتمل علی المعاوضه بین کلی عمل الاتجار فی ذمه العامل یأزاء حصه من الارباح بالكسور کالنصف فی مدّه معینه للعامل و التزام بدفع المال الیه به و لابد فیها من تعیین الأجل. (آیت الله سیستانی)

سؤال: اگر مبلغی را به فردی بدهیم که می دانیم با آن کار می کند و از او بخواهیم سودی به ما بدهد و دیگر شرایط مضاربه را معین نکنیم، آیا می تواند حمل بر مضاربه شود؟

جواب: این دریافت سود، ربا است. و در عقد مضاربه باید مدت مضاربه، سهم بندی سود، مقدار سرمایه بعلاوه سایر شرایط مضاربه کاملاً مشخص باشد و عقدی است لازم الاجرا. (آیت الله مکارم)^۳

^۱ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص ۵۵۵ م ۲ و تحریر الوسيله ج ۱ ص ۶۱۱ م ۱ و رساله آموزشی ج ۲ ص ۲۸۲

^۲ منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۱۹۷ و ۶۲۶ م و المسائل المنتخبه ص: ۳۴۳ م ۸۱۵

^۳ سایت مکارم، مضاربه با اشخاص <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=۰&catid=۴۴۹۹&mid=۲۵۳۰۸۸>

سؤال: مضاربه عقد لازم است یا جایز؟ و برای مضاربه باید مدت مشخص شود؟
جواب: مضاربه عقد لازم است؛ دلیل این موضوع آیه شریفه «أَوْفُوا بِالْعُقُودِ» و سیره عقلاست که آن را لازم می دانند.
در صورتی که زمانی برای مضاربه تعیین شود، عقد لازم می شود اما بدون تعیین مدت، مضاربه باطل است. (آیت الله مکارم)^۱

شرط لزوم یا عدم فسخ مضاربه

اگر در مضاربه مدت مشخص کنند طرفین عقد می توانند قبل از تمام شدن مدت، فسخ کنند. (حضرت امام، امام خامنه ای)

اگر در عقد مضاربه عدم فسخ را شرط کنند دو صورت دارد:

الف: اگر مقصود لزوم عقد مضاربه باشد به صورتی که با فسخ طرفین عقد، فسخ صورت نگیرد و ذکر این شرط کنایه از لزوم باشد و قرینه ای دلالت بر آن کند، شرط باطل است اما مضاربه صحیح است. (حضرت امام)
ب: اگر مقصودشان از این شرط این باشد که ملتزم به این باشند که عقد را فسخ نکنند، باید به این عمل کنند و اگر عمل نکنند و عقد را فسخ کنند، فسخ صحیح است اما معصیت کرده است. (حضرت امام، امام خامنه ای)
اگر عدم فسخ را در ضمن عقد جائز دیگری شرط کنند مادامی که آن عقد فسخ نشود باید به این شرط عمل کنند اما اگر آن عقد جایز فسخ شد بدون معصیت می تواند مضاربه را فسخ کند. (حضرت امام)
اگر در ضمن عقد لازمی مثل بیع، عدم فسخ را شرط کنند باید به این شرط عمل کنند و این شرط لازم است و حق فسخ ندارد. (حضرت امام، امام خامنه ای)^۲

در مضاربه اذنی اگر شرط کنند که عقد مضاربه را تا زمان معینی فسخ نکنند، شرط صحیح است و عمل به آن واجب است، در عین حال اگر یکی از آنها فسخ کند مضاربه فسخ می شود، گرچه او به دلیل مخالفت با تعهد خود گناه کرده است. در این مورد فرقی نمی کند که در ضمن عقد مضاربه شرط عدم فسخ کنند یا در ضمن عقد جائز دیگری و یا در ضمن عقد لازم. (آیت الله سیستانی)^۳

آقای مکارم عقد مضاربه را لازم می دانند و ایشان تعیین مدت را جزء شرایط صحت مضاربه می دانند لذا نمی توانند تا قبل از اتمام مدت، عقد را فسخ کنند. (آیت الله مکارم)^۴

شرط متحمل شدن خسارت به اصل سرمایه توسط عامل

هر گاه خسارتی بدون تقصیر از سوی عامل حاصل شود مربوط به سرمایه و صاحب پول و کالا است و چیزی بر عهده عامل نیست. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)^۱

^۱ استفتائات شخصی کد رهگیری ۹۷۱۰۱۳۰۰۲۱

^۲ تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۱۱ م ۱۱ و عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۵ م ۲، رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۲

^۳ منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۱۹۷ م ۶۲۶ و المسائل المنتخبة ص: ۳۴۳ م ۸۱۵

^۴ سایت مکارم، مضاربه با اشخاص ۲۵۳۰۸۸=mid&catid=۴۴۴۹۹&lid=۰&typeinfo=۲۱ <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=۰&catid=۴۴۴۹۹&mid=۲۵۳۰۸۸>

، استفتائات شخصی کد رهگیری ۹۷۱۰۱۳۰۰۲۱

بیان شد که عامل، امین است و تا نسبت به سرمایه افراط و تفریط نداشته باشد، ضامن خسارت یا تلف شدن مال نیست؛ حال اگر مالک شرط کند که:

الف: به صورت خودکار از همان ابتدای خسارت، عامل در خسارت سرمایه، شریک باشد (همان طور که در سود شریک است)، شرط باطل است و مضاربه صحیح است.

ب: عامل قسمتی از خسارت یا همه آن را جبران کند، در این حالت عامل شرعاً باید خسارت را جبران کند؛ در غیر این صورت معصیت کرده است اما بدهکار نیست و پس از مرگ عامل، جزو دیون او محسوب نمی‌شود و فقط گناه کرده است:

که در اینجا دو صورت متصور است:

۱. شرط، ضمن عقد لازم باشد، واجب‌العمل (حکم تکلیفی) است.

۲. شرط، ضمن عقد جایز باشد، تا زمانی که عقد جایز باقی است، واجب‌العمل (حکم تکلیفی) است. و اگر فسخ شده باشد، خسارات قبلی باید جبران شود.

{**مثال:** حسین سرمایه خود را برای تجارت در اختیار محمد می‌گذارد. اگر پس از پایان یک سال تجارت، سرمایه حسین که ۱۰۰ میلیون بوده، به ۸۰ میلیون برسد، یعنی به اصل سرمایه خسارت وارد شود، این خسارت از جیب حسین رفته است و محمد در صورتی که افراط یا تفریط نکرده، ضامن خسارت نیست. اکنون فرض کنید در ابتدای قرارداد، در ضمن عقود زیر، شرط شده باشد که در صورت وارد شدن خسارت، محمد هم مثلاً ۳۰٪ در خسارت شریک باشد؛ احکام آن بدین ترتیب است:

۱. شرط مذکور در ضمن عقد دیگری است:

(الف) این شرط ضمن عقد لازمی، مثل بیع صورت گرفته است؛ مثلاً حسین و محمد خرید و فروش انجام داده‌اند و ضمن آن شرط کرده‌اند که ۳۰٪ از خسارت احتمالی در مضاربه را (که معامله دیگری است) محمد جبران کند بر محمد شرعاً واجب است به شرط مذکور عمل کند.

(ب) این شرط ضمن یک عقد جایز، مثل هدیه صورت گرفته است؛ مثلاً حسین به محمد کتابی هدیه داده و شرط کرده در صورت وارد شدن خسارت در عقد مضاربه، ۳۰٪ آن را محمد جبران کند تا زمانی که عقد هدیه فسخ نشده، واجب است شرعاً به این شرط عمل شود. بنابراین اگر محمد کتاب را به حسین پس دهد، دیگر لازم نیست این شرط را عمل کند؛ مگر اینکه قبل از فسخ هبه، این خسارت وارد شده باشد.

۲. در همان عقد مضاربه این شرط شده است، نه عقد دیگری تا زمانی که عقد مضاربه فسخ نشده، بر محمد واجب است به این شرط عمل کند. پس اگر مضاربه را فسخ کرد، دیگر لازم نیست به شرط عمل کند؛ مگر اینکه، خسارت قبل از فسخ وارد شده باشد.

اگر در مثال فوق شرط شده باشد که: ۳۰٪ خسارت بر عهده عامل (محمد) باشد، یعنی به صورت خودکار مدیون باشد، این شرط باطل است. اما اگر شرط شود که همه خسارت بر عهده مالک باشد، اما ۳۰٪ یا همه خسارت بر گردن عامل منتقل شود، یعنی عامل مدیون این مقدار خسارت شود، این شرط صحیح است. (به صورت شرط نتیجه){

توضیح:

^۱ عروة الوثقی مع التعليقات، ج ۲: ص ۵۸۳ م ۳۹ و تحریر الوسیله ج ۱ ص ۶۱۱ م ۱۴ و رساله آموزشی ج ۲: ص ۲۸۵ و منهاج الصالحین ج ۲: ص ۱۹۸ م ۶۳۱

طبق مقتضای مضاربه، چون سرمایه مال مالک است، خسارت وارده نیز بر خود مالک وارد می‌شود (با فرض اینکه در وقوع خسارت عامل ضامن نیست) و لذا اینکه از همان اول بگوییم خسارت بر عهده عامل است، خلاف شرع و باطل است. اما اگر بگوییم بر عهده خود مالک است و پس از آن بر گردن عامل منتقل می‌شود و در واقع عامل با این شرط ضمن عقد، خسارت مالک را به عهده می‌گیرد، صحیح خواهد بود. (حضرت امام، امام خامنه‌ای)^۱

سؤال: اگر اصل پولی را که مضارب به عامل می‌دهد توسط عامل یا شخص ثالث تضمین شود، یعنی احتمال خطر نسبت به اصل مبلغ مضاربه منتفی گردد، مضاربه صحیح است؟
جواب: اگر تضمین به نحو ضمان عقدی باشد صحیح نیست ولی اگر با عقد بیمه یا به طور شرط در ضمن عقد، قرارداد شود که خسارت وارده بر مالک را جبران کند، مانع ندارد. (حضرت امام)^۲

سؤال: شخصی مبلغی پول را به عنوان مضاربه به فردی داده است، به این شرط که شخص سومی آن مال را ضمانت کند، در این صورت اگر عامل با آن پول فرار نماید، آیا کسی که پول را پرداخت کرده، حق دارد برای گرفتن آن به ضامن مراجعه نماید؟

جواب: شرط ضمان مال مورد مضاربه در صورت مذکور اشکال ندارد، در نتیجه اگر عامل با آن پولی که بعنوان سرمایه مضاربه گرفته است، فرار نماید و یا آن را بر اثر تعدی و تفریط تلف کند، صاحب سرمایه حق دارد برای گرفتن عوض آن به ضامن مراجعه نماید. (امام خامنه‌ای)^۳

عامل امین به حساب می‌آید، بنابراین در صورتی که مال تلف یا معیوب شود ضامن نیست، مگر اینکه از حدود قرارداد تجاوز کند، یا در نگهداری مال کوتاهی نماید. همچنین در فرض خسارت ضامن نیست، بلکه خسارت در مال مالک خواهد بود. و اگر مالک بخواهد شرط کند که این خسارت تنها بر عهده او نباشد، این شرط ممکن است به سه صورت انشاء شود:

۱. اینکه در ضمن معامله شرط کند که عامل با او در خسارت شریک باشد همچنان که در سود شریک است که در این صورت شرط باطل است، ولی معامله صحیح است.

۲. اینکه شرط شود همه خسارت بر ذمه عامل باشد، که این شرط صحیح است ولی همه سود نیز برای او خواهد بود، و چیزی از آن به مالک نمی‌رسد.

۳. اینکه شرط شود عامل در صورت خسارت سرمایه، همه آن یا مقداری از آن را که معین می‌کند از مال خود جبران نماید و به او بدهد. این شرط صحیح است، و عامل ملزم به عمل به آن است. (آیت الله سیستانی)^۴

^۱ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۸ م ۴ و تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۱ م ۱۴ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۷

^۲ استفتانات امام خمینی ج ۶ احکام مضاربه ص: ۳۹۹ س: ۷۵۳۷

^۳ اجوبه الاستفتانات س ۱۹۱۰

^۴ منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۱۹۸ م ۶۳۱

اینکه در ضمن معامله شرط کند که عامل با او در خسارت شریک باشد همچنان که در سود شریک است، مضاربه باطل است. و همچنین است که اگر شرط کند تمام خسارت بر عهده عامل باشد. (آیت الله مکارم)^۱

سؤال: امروز در بسیاری از محافل سخن از مضاربه است، لطفاً حقیقت آن را به طور شفاف شرح دهید؟
جواب: الف) مضاربه در اصل مربوط به سرمایه گذاری یک نفر، و تجارت نفر دیگر با آن سرمایه است و سپس تقسیم سود حاصل، طبق توافق قبلی. و چون غالباً برای تجارت مسافرت می کردند، مضاربه (ضرب در ارض به معنی سفر است) نامیده شده، عده ای از فقها معتقد بودند مضاربه حتماً از طریق تجارت و باید با درهم و دینار باشد، ولی ما معتقدیم هیچ کدام از این امور شرط نیست، و مضاربه به معنی سرمایه گذاری از یک سو و عمل از سوی دیگر است. چه تجارت یا صنعت یا زراعت یا دامداری باشد. با اسکناس یا درهم و دینار و امثال آن. ب) سود حاصل از مضاربه دو نوع می تواند باشد: ۱- درصدی را برای هر طرف معین کنند. و ۲- مبلغ مشخصی را برای صاحب سرمایه در نظر بگیرند؛ به شرط این که سود حاصل از آن معامله چیزی بیشتر از مبلغ تعیین شده باشد، تا طرف دیگر هم سودی ببرد. نکته: سرمایه گذار می تواند مبلغی را علی الحساب در ماه بگیرد و در انتهای مضاربه یا زمان خاص دیگری، به طور دقیق محاسبه کنند. ج) زیان حاصل در مضاربه (کم شدن اصل سرمایه) به شرط عدم تعدی و تفريط عامل، مربوط به سرمایه گذار است. هر چند عامل نیز چون سودی از کارش به دست نیاورده زیان کرده است. و در فرض سهل انگاری، باید عامل زیان را جبران کند. پس اگر سرمایه گذار زیان را نپذیرد مضاربه باطل است. مگر این که در عقد خارج لازمی مانند بیع شرط کنند چنانچه سرمایه در مضاربه لطمه خورد، آن را عامل جبران می کند. مهم انجام عقد خارج لازمی به صورت واقعی و جدی است. مثلاً جنسی را بخرد و در ضمن این خرید و فروش، شرط کند که عامل زیان احتمالی از مضاربه را جبران می کند. بانکها در عقد مضاربه برای تضمین سرمایه، باید این گونه عمل کنند. یا طبق شرایط مضاربه ضرر برای سرمایه است؛ ولی چون در موارد مختلف سرمایه گذاری می کنند می گویند امکان ضرر همزمان در تمام آنها وجود ندارد، سرمایه به خطر نمی افتد. (آیت الله مکارم)^۲

سؤال: تکلیف سود و ضرری که در مضاربه حاصل می شود چیست؟
جواب: در مضاربه هرگونه خسارت بدون تقصیر، مربوط به سرمایه است. البته می توان این گونه عمل کرد که مضاربه را بر اساس سهم منافع قرار دهند، ولی در عقد خارج لازم (معامله دیگری مثلاً خرید و فروش چند جلد کتاب) شرط کنند اگر در آن معامله مضاربه، سود کمتر یا بیشتر بود یا خسارتی حاصل شد، جبران گردد. (آیت الله مکارم)^۳

سؤال: شرکتی جهت تأمین بودجه مورد نیاز خود نیاز به مشارکت با اشخاص حقیقی و حقوقی دارد. این اشخاص جهت

^۱ إذا اشترط المالك على العامل أن يكون الخسارة عليهما (۴) {۴}. مكارم الشيرازي: الأقوى عدم جواز هذا الشرط؛ و العمدة فيه ما رواه محمد بن قيس (۱) من الباب ۴ من أبواب المضاربة) المعمول بها بين الأصحاب؛ مضافاً إلى أنه مخالف لمقتضى طبع عقد المضاربة؛ هذا، و قد صرح في الرواية بأنها تتبدل قرضاً عند اشتراط الخسارة، و لا مانع من العمل به إلا ما قد يقال من أنه مخالف للقواعد، لأن ما قصد لم يقع و ما وقع لم يقصد؛ و لكن يمكن أن يقال: إنه ليس حقيقة القرض إلا إعطاء المال و تضمين الخسارة، أعني البذل؛ و بعبارة أخرى: التملك مع الضمان، فتدبر. و من هنا يظهر أن تعليقه بعدم كونه منافياً لمقتضى العقد بل لإطلاقه، غير تام بعد ورود النص و اقتضاء عقد المضاربة ذلك { كالريح، أو اشتراط ضمانه لرأس المال، ففي صحته وجهان؛ أقواهما الأول لأنه ليس شرطاً منافياً لمقتضى العقد، كما قد يتخيل، بل إنما هو منافٍ لإطلاقه، إذ مقتضاه كون الخسارة على المالك و عدم ضمان العامل إلا مع التعدى أو التفريط. العروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۸ م ۴

^۲ سایت آیت الله مکارم، کلیات مضاربه، <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=۰&catid=۴۴۴۹۷&mid=۲۵۳۰۶۵>
^۳ سایت آیت الله مکارم، کلیات مضاربه <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=۰&catid=۴۴۴۹۷&mid=۲۵۳۰۷۷>

همکاری در تأمین مشارکت، تضمین هایی معادل پرداخت سود، همانند بانکها و مشارکتهای دولتی را طلب می نمایند. همچنین درخواست دارند که استرداد اصل سرمایه آنها نیز تضمین شود. نظر حضرت عالی در مورد تضمین های مذکور چیست؟

جواب: تنها راهی که برای این کار وجود دارد این است که مضاربه را بر اساس سهم منافع قرار دهند، ولی در عقد خارج لازم (معامله دیگری مثلا خرید و فروش چند جلد کتاب) شرط کنند اگر در آن معامله مضاربه، سود کمتر از بیست درصد یا بیشتر از آن بود، جبران گردد. همچنین در مورد خسارت سرمایه. (آیت الله مکارم)^۱
سؤال: اگر به یک نفر پول بدهم و به او بگویم من شریک در سود هستم و نه ضرر. و تو باید ماهیانه فلان مبلغ به من بدهی رباست؟

جواب: این چنین سود گرفتن شرعا اشکال دارد. اگر بخواهید ربا نشود باید در معامله اول بگویید طبق شرایط مضاربه با شما قرارداد می بندم سپس یک معامله جدا هر چند کوچک انجام دهید و در ضمن معامله دوم شرط کنید که زیان های ضمنی معامله اول بر عهده اوست. (آیت الله مکارم)^۲

مراد از سود در مضاربه

منظور از ربح، سود نهایی پس از پایان مضاربه است؛ یعنی پس از خرید و فروش های متعدد، در نهایت، سود حاصله (مازاد بر سرمایه) ربح نامیده می شود که طبق قرارداد تقسیم می شود. و تا زمانی که مضاربه پابرجاست، محاسبه سود قطعی (ربح) معنا نخواهد داشت.

مثال: اگر حسین ۱۰۰ میلیون تومان سرمایه داد تا برای او مضاربه کند و محمد ابتداءً اتومبیلی خرید، اما هنگام فروش آن ضرر کرد و ۸۰ میلیون فروخت و سپس زمینی خرید و به مبلغ ۱۵۰ میلیون فروخت و سپس با پول حاصله کالا خرید و آن را ۱۱۰ میلیون فروخت، در این مثال سود قطعی ۱۰ میلیون است که طبق توافق (مثلا ۳۰٪) بین این دو نفر تقسیم می شود و صاحب سرمایه حق ندارد بگوید در فروش زمین ۵۰ میلیون سود وجود داشته و آن را تقسیم کنیم؛ چون او رضایت داشته با ۱۵۰ میلیون نیز، کالا بخرد و تجارت کند. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)^۳

زمان مالکیت عامل

عامل از چه زمانی در سود تجارت، مالک سهم خود می شود؟
عامل به مجرد اینکه سودی به دست آورد، سهم خود را از آن معامله مالک است و مالک شدنش موقوف بر این نیست که سرمایه را نقد کند یعنی جنس را به فروش برساند و نیز موقوف بر این نیست که آن سود را بین او و مالک تقسیم کرده باشند، بلکه او مالک سهم خود هست هر چند نقد و تقسیم نشده باشد؛ همچنان که او در عین مال موجود به نسبت سهم خودش با مالک شریک است؛ گرچه این ملکیت متزلزل است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)^۴

^۱ سایت آیت الله مکارم، مضاربه با اشخاص <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=۰&catid=۴۴۴۹۹&mid=۲۵۳۰۹۰>

^۲ سایت آیت الله مکارم، مضاربه با اشخاص <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=۲۱&lid=۰&catid=۴۴۴۹۹&mid=۲۵۳۰۹۵>

^۳ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۹۴م ۴۷ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۱ و منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۲۰۴م ۶۵۲ و ۶۵۳م ۶۵۹م

^۴ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۷۷م ۳۴ و تحریر الوسيله ج ۱ ص: ۶۱۵م ۲۷ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۱ و منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۲۰۳م ۶۵۱

شراکت عامل با مالک

عامل در مال موجود به نسبت سهم خودش با مالک شریک است لذا می تواند آن را از مالک مطالبه کند. (حضرت امام، امام خامنه ای)^۱

اگر یکی از طرفین عقد سهم خود را طلب کند اگر طرف مقابل قبول کند اشکالی ندارد، اما اگر قبول نکند نمی تواند طرف مقابل را مجبور بر تسلیم حصه خود کند مگر که مطالبه فسخ عقد را بکند که در این صورت طرف دیگر عقد اگر قبول نکند اجبار بر فسخ می شود. (آیت الله سیستانی)^۲

اگر عقد مضاربه از جهت تقسیم سود مطلق باشد و شرطی در بین نباشد، عامل نمی تواند تقسیم را از مالک مطالبه کند؛ (لأن المتعارف الذی ینصرف العقد الیه خلافه). (آیت الله مکارم)^۳

خسارت به مال التجاره

اگر خسارت بر مال التجاره در مضاربه وارد شود و یا راس المال تلف شود، آیا خسارت از سود حاصله جبران می شود؟

اگر خسارتی بر راس المال وارد شود یا تلف شود، تا زمانی که عقد مضاربه باقی باشد، از ربح و سود جبران می شود. آنچه در مسأله قبل گفته شد که عامل به محض ظهور فائده، مالک سهم خود از آن می شود، این ملکیت نسبت به سود، ملکیتی متزلزل است و این تزلزل همچنان باقی است تا سود مستقر شود. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)^۴

استقرار ملکیت مالک و عامل

چه زمانی ملکیت مالک و عامل نسبت به سود استقرار پیدا می کند؟^۵

الف: اگر همه مال التجاره بفروش رسیده باشد و پول آن نقد شده، و مضاربه فسخ شده باشد، و سود تقسیم شده باشد، استقرار سود حاصل شده است. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ب: اگر مضاربه فسخ شده باشد و سود تقسیم شده باشد، استقرار سود حاصل شده است. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

ج: اگر مال التجاره بفروش رسیده باشد و پول آن نقد شده باشد، و مضاربه فسخ شده باشد، استقرار حاصل شده است. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

د: اگر مضاربه فسخ شود یا مدت آن تمام شود (اگر مدت مشخص شده باشد)، استقرار حاصل شده است. (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

^۱ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۷۷ م ۳۴ و تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۱۵ م ۲۷ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۱

^۲ منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۲۰۴ م ۶۵۶

^۳ عروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۷۷ م ۳۴

^۴ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۷۹ م ۳۸ و ۳۵ و تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۱۵ م ۲۸ و ۲۹ و اجوبة الاستفتائات س ۱۹۰۳ و منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۲۰۴ م ۶۵۲ و ۶۵۳

و ۶۵۷

^۵ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۷۹ م ۳۵ و تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۱۵ م ۲۸ و منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۲۰۴ م ۶۵۲

ه: اگر تمام سود و تمام مال بین مالک و عامل تقسیم شود فسخ به حساب می آید و استقرار حاصل شده است. (حضرت امام،^۱ آیت الله سیستانی)

ی: در مواردی که عامل باید مال التجاره را به فروش برساند (چه نسبت به تمام مال التجاره و چه نسبت به بعض مال التجاره) و پول آن را نقد کند اگر این کار را نکند، با فسخ کردن عقد مضاربه به احتیاط واجب، استقرار حاصل نمی شود. (آیت الله مکارم)

خسارت بر رأس المال بعد از تقسیم سود

اگر بعد از تقسیم سود بین مالک و عامل خسارتی بر رأس المال وارد شود؟^۲

اگر سود تقسیم شود و بعد از آن خسارتی بر رأس المال وارد شود:

الف: اگر بعد از آن سودی حاصل شود و آن سود به مقدار خسارت یا بیشتر از آن باشد، از همان سود جبران می شود.
ب: اگر بعد از آن سودی حاصل نشود و یا اگر سود حاصل شود کمتر از مقدار خسارت باشد، در این صورت عامل اقل الأمرین از سودی که گرفته و خسارت فعلیه ای که بر رأس المال وارد شده، باید پرداخت کند. (إذا اقتسماه ثم حصل الخسران، فإن حصل بعده ربح يجبره فهو، وإلا ردّ العامل أقل الأمرين من مقدار الخسران و ما أخذ من الربح، لأنّ الأقلّ إن كان هو الخسران فليس عليه إلّا جبره و الزائد له، و إن كان هو الربح فليس عليه إلّا مقدار ما أخذ.) (حضرت امام، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

تصرف ناقل در حصه خودش

اگر عامل در حصه خودش تصرف ناقل کند؟^۳

اگر عامل در حصه خودش تصرف ناقل مثل بیع و هبه انجام دهد و بعد از آن بر مال التجاره خسارت وارد شود:

احتیاط واجب بیع و هبه باطل است. (حضرت امام)

اگر تصرف عامل بدون اجازه مالک باشد، بیع و هبه صحیح نیست. اما اگر تصرف عامل با اجازه مالک باشد، بیع و هبه صحیح است. (آیت الله سیستانی)

معامله صحیح است و این به منزله تلف می باشد و بر عامل واجب است اقل الامرین از مقدار قیمت چیزی که فروخته و مقدار خسارت را جبران کند. (آیت الله مکارم)

اگر عامل شرط کند که ربح، جبران خسارت نکند؟^۴

اگر عامل در عقد مضاربه شرط کند سود مقدم یا موخر از خسارت، جبران خسارت نکند:

احتیاط واجب این شرط باطل است. (حضرت امام)

^۱ العروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۸۰ م ۳۵

^۲ العروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۸۰ م ۳۶ و منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۲۰۵ م ۶۵۷

^۳ عروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۸۲ م ۳۷ و منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۲۰۵ م ۶۵۸

^۴ العروة الوثقى مع التعليقات، ج ۲ ص: ۶۱۵ الرابعة عشر و منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۲۰۴ م ۶۵۴

این شرط صحیح است. (آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم^۱)

تجارت عامل به صورت کلی فی الذمه در مضاربه

عامل می تواند به یکی از دو صورت مالی را بخرد به شرط آنکه مالک نحوه خریدن را معین و شرط نکرده باشد:
الف: از سرمایه مالک مقداری جدا کند و در دست خود بگیرد و بگوید جنس را با این مقدار پول که در دست دارم خریدم.

ب: به صورت کلی در ذمه مالک بخرد البته مقید به اینکه بخواهد با سرمایه ای که مالک به وی داده پرداخت کند.
(حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم^۲)

اگر جنسی را به مبلغی کلی در ذمه مالک بخرد و سپس در مقام پرداخت، آن را از مال مضاربه بپردازد و اگر مال مضاربه تلف شده بود مالک آن را از جیب خود بپردازد، از عقد مضاربه چنین چیزی فهمیده نمی شود، و به همین جهت اگر این طور معامله کرد و قبل از پرداخت بهای جنس مال مضاربه از بین برود مالک بدهکار نیست. (حضرت امام)^۴
اگر به این صورت معامله کند و قبل از پرداخت بهای جنس، مال مضاربه از بین برود، معامله باطل است به خاطر اینکه ذمه مقید بود به ادای از مال مضاربه، و زمانی که مال مضاربه تلف شد، بیع نیز باطل می شود. (آیت الله مکارم)^۵

صور مسئله^۶

الف: عامل به صورت کلی در ذمه مالک معامله می کند مقید به اینکه از مال المضاربه آن را پرداخت کند.

مضاربه صحیح است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)^۷

ب: عامل به صورت کلی در ذمه خود معامله می کند اما از باب اینکه عامل و وکیل مالک است.

مضاربه صحیح است. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

^۱الرابعة عشر: إذا اشترط العامل على المالك عدم كون الربح جابراً للخسران مطلقاً، فكل ربح حصل يكون بينهما. وإن حصل خسران بعده أو قبله، أو اشترط أن لا يكون الربح لاحقاً جابراً للخسران السابق أو بالعكس، فالظاهر الصحة و ربما يستشكل بأنه خلاف وضع المضاربة، وهو كما ترى (۶) {مكارم الشيرازی: يمكن أن لا يكون من باب المضاربة عرفاً، ولكن العقود كما عرفت غير مرّة، لا تنحصر في العناوين المعروفة، فتدخل تحت العمومات و إن لم يصدق عليه عنوان المضاربة.} عروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۶۱۵

^۲مسألة ۱۲: المشهور، على ما قيل، أن في صورة الإطلاق يجب أن يشتري بعين المال (۲)، فلا يجوز الشراء في الذمة. (۳)، مكارم الشيرازی: كونه مذهب المشهور، غير ثابت؛ ولعلمهم أرادوا الاشتراء بعين المال أو على ذمة المالك مقيداً بأدائه من مال المضاربة، و دليلهم على هذا الشرط ظاهر، فإن المضاربة معناها الاشتراء بمال المضاربة، و من الواضح أنه ليس من المتعارف الاشتراء بعين المال دائماً، بل في البيوع الخطيرة قلماً يتفق ذلك و يكون في الأكثر بعنوان الذمة على نحو الإطلاق أو بصورة الكلي في المعين.} عروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۶۱ م ۱۲

^۳عروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۶۱ م ۱۲ و تحرير الوسيلة ج ۱ ص: ۶۱۴ م ۲۴ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۶ و منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۱۹۹ م ۶۳۳

^۴عروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۶۱ م ۱۲ و تحرير الوسيلة ج ۱ ص: ۶۱۴ م ۲۴

^۵عروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۶۱ م ۱۲

^۶عروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۶۱ م ۱۲

^۷عروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۶۱ م ۱۲ و تحرير الوسيلة ج ۱ ص: ۶۱۴ م ۲۴ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۶ و منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۱۹۹ م ۶۳۳

ج: عامل به صورت کلی در ذمه خودش معامله می کند و در زمان معامله قصد ندارد آن را از مال المضاربه پرداخت کند اما بعداً از مال المضاربه پرداخت می کند.

معامله صحیح است و تمام سود مال عامل است اما به خاطر اینکه بدون اجازه مالک از مال المضاربه دین خود را پرداخت کرده، گنهکار است. (حضرت امام، آیت الله مکارم)

د: عامل به صورت کلی در ذمه خودش معامله می کند و در زمان معامله قصد دارد از مال المضاربه آن را پرداخت کند.

معامله صحیح است و تمام سود مال عامل است اما به خاطر اینکه بدون اجازه مالک در مال المضاربه تصرف کرده است، هم گنهکار است و هم ضامن؛ همچنین ضامن مال بایع است به خاطر اینکه وفاء دین با مال غیر صحیح نیست. (اوفق بالقواعد)

معامله باطل است به خاطر اینکه رضایت بایع مقید به پرداخت ثمن است و حال اینکه ثمن را از مال غیر پرداخت می کند که این هم صحیح نیست. (اوفق بالا احتیاطاً). (حضرت امام، آیت الله مکارم)

ه: عامل به صورت کلی در ذمه معامله می کند اما ملتفت به خود و غیر خودش نیست.

اگر اطلاق، انصراف به عمل مضاربه نداشته باشد، مبیع و سود برای عامل است و زمانی که از مال المضاربه دین خود را پرداخت می کند گنهکار است. (حضرت امام)

اینکه در این فرض به صورت مطلق، مبیع و سود برای عامل باشد صحیح نیست، به خاطر اینکه ممکن است عامل معامله را به عنوان اینکه عامل است انجام داده باشد اگرچه این عنوان به ذهنش خطور نکرده باشد بلکه در مرتکز ذهنی او بوده که در این صورت مبیع برای مالک است و سود بین آنها تقسیم می شود. (آیت الله مکارم)

نحوه معامله عامل با مال التجاره

آیا عامل در معاملاتی که مجاز است می تواند به نحو اعم از نقد و نسیه و مانند آن بفروشد؟

در صورت اطلاق قرارداد (نسبت به نسیه و نقد بودن معامله)، فروش به صورت نسیه جایز نیست؛ مگر آنکه بین تجار متعارف باشد و اگر این متعارف بودن، نسبت به شهر خاص یا جنس خاص باشد، جایز نیست در غیر آن نسیه داده شود و اگر در جایی که نسیه جایز نباشد، نسیه داد و سرمایه تلف شد، عامل، ضامن است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)^۱

در صورت اطلاق قرارداد، فروش به صورت نقد و نسیه جایز است؛ مگر آنکه در هر موردی از معاملات، عرف خاصی وجود داشته باشد. (آیت الله مکارم)^۲

^۱ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۶۰ م ۸ و تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۱۳ م ۱۸ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۶ و منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۱۹۸ م ۶۲۸

^۲ مع إطلاق العقد و عدم الإذن فی البیع نسیئاً لا یجوز له ذلك (۱) إلاً أن یكون متعارفاً ینصرف إلیه (۲) الإطلاق (۱) مکارم الشیرازی: لا وجه لجعل الحرمة أصلاً فی المسألة؛ فإنّ المضاربة فی أعصارنا، لا سیما فی المعاملات الخطیرة، قلما تخلو عن بیع النسیئة، لأنّ بیع المتاع بالنقد الحاضر فی مقابل النسیئة قلیل، و لا أقلّ من تعارف کلّیهما؛ فالأولی إیکال کلّ مورد علی متعارفه الذی ینصرف إلیه الإطلاق. العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۶۰ م ۸

آیا عامل در معاملاتی که مجاز است فقط باید در مقابل جنس، پول رایج دریافت کند؟
 در صورت اطلاق قرارداد، می تواند جنس را با جنس معامله کند؛ مگر اینکه در مضاربه پول رایج متعارف باشد. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)^۱
 در صورت اطلاق قرارداد (نسبت به پول رایج و غیر آن)، می تواند در مقابل جنس، جنس تحویل بگیرد. (آیت الله مکارم)^۲

عامل دوم

آیا در مضاربه عامل می تواند با اجازه مالک، با عامل دوم قرارداد ببندد؟
 عامل نمی تواند خودش با دیگری مضاربه کند یا با دیگری در مضاربه مشارکت کند. مگر مالک اذن دهد و در صورت اذن مالک، مضاربه اول باطل و در مضاربه دوم نیز بسته به نوع اذن مالک دارد:
 الف) یا عامل با فرد دوم مشترکا عامل خواهند بود.
 ب) یا عامل دوم فقط عامل است. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)
 نکته: اگر مقصود از مضاربه دوم، مضاربه بین عامل و غیرش باشد، به این معنا که عامل دوم، عامل عامل اول باشد، مضاربه باطل است. (حضرت امام، امام خامنه ای)^۳
 اگر عامل دوم، عامل عامل اول است، در این صورت به احتیاط واجب مضاربه باطل است. (آیت الله سیستانی)^۴
 اگر مالک اذن در مضاربه غیر عامل بدهد سه صورت فرض می شود:
 الف: اگر عامل اول عامل دوم را عامل خود مالک قرار دهد، مضاربه اول به حال خود باقی است و مضاربه دوم نیز صحیح است.
 {سؤال: آیا در مضاربه عامل می تواند با اجازه مالک، با عامل دوم قرارداد ببندد؟ خواه به این صورت که خودش را وکیل مالک قرار دهد، یا خودش را عامل مالک قرار داده و با عامل دوم قرارداد منعقد نماید؟ در ضمن قرارداد دوم فقط به نفع عامل اول است؟

پاسخ: در صورتی که مالک اصلی چنین اجازه ای داده باشد مضاربه دوم صحیح است؛ ولی عامل اول نمی تواند سودی از این معامله دریافت کند، مگر اینکه کاری انجام داده باشد و مبلغ اضافی را در مقابل آن قرار داده باشد. (آیت الله مکارم)^۵

ب: اگر عامل اول عامل دوم را با اجازه مالک شریک در عمل و سود کند، مضاربه اول باطل و مضاربه دوم منعقد می شود که دو تا عامل در عمل و سود شریک می باشند. یا اینکه مضاربه اول نسبت به بعض رأس المال باطل می شود و

^۱ تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۱۲ م ۱۶ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۵ و منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۱۹۸ م ۶۳۰

^۲ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۶۱ م ۱۰

^۳ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۷۳ م ۳۱ و تحریر الوسیله ج ۱ ص: ۶۱۵ م ۲۵ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۳

^۴ منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۲۰۳ م ۶۴۹

^۵ استفتاات جدید، مکارم، ج ۴ ص: ۱۹۷ س: ۵۲۰

در آن مقدار مضاربه دوم درست می شود.
ج: اگر عامل دوم، عامل عامل اول باشد، مضاربه باطل است؛ به خاطر اینکه مضاربه فقط با خود مالک صحیح است.
(آیت الله مکارم)^۱

فوت مالک و عامل

اگر مالک یا عامل فوت کند آیا عقد مضاربه باطل می شود؟
با مرگ یکی از طرفین، مضاربه باطل می شود و ورثه اگر بخواهند می توانند مضاربه جدیدی منعقد کنند. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله مکارم)^۲

در مضاربه اذنیه با فوت هر کدام از مالک و عامل، مضاربه باطل می شود. اگر مالک فوت کند بعد از فوت او مال به ورثه انتقال پیدا می کند و اگر بخواهد مال در دست عامل باشد احتیاج به عقد مضاربه جدید دارد. و اگر عامل فوت کند فرض این است که اذن مالک فقط برای عامل بوده است. (آیت الله سیستانی)^۳

مخلوط کردن راس المال با مال غیر

آیا جایز است عامل راس المال را با مالی دیگر اعم از مال خودش یا مال دیگری مخلوط کند؟
نباید بدون اذن مالک (اذن عام یا خاص)، سرمایه را با مال دیگر (اعم از مال خودش و مال شخص ثالث) مخلوط کند و چنانچه مخلوط کرد و سرمایه تلف شد، عامل، ضامن است و در صورت داشتن سود، بالنسبه بین مالک و عامل، سود تقسیم می شود. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)^۴
مقامات متفاوت است و ضابطه واحدی ندارد و در هر مورد باید اطلاق عقد و انصراف آن را در نظر گرفت؛ پس مثل بانک های اسلامی، شواهد قائم بر این است که اختلاط جایز است. و همچنین کسی که با اشخاص زیاد مضاربه انجام می دهد. (آیت الله مکارم)^۵

^۱ إذا أذن في مضاربة الغير، فإما أن يكون يجعل العامل الثاني عاملاً للمالك أو يجعله شريكاً معه في العمل والحصة، وإما يجعله عاملاً لنفسه؛ أمّا الأوّل فلا مانع منه و تنفسخ مضاربة نفسه على الأقوى؛ واحتمال بقائها مع ذلك لعدم المنافاة كما ترى (۴). {مكارم الشيرازي: هذا الاحتمال قوى، والاستدلال له بعدم المنافاة جيّد، و أى مانع من أن تكون المضاربة كالوكالة التي تقبل التعدّد، مع عموم الأدلّة والإطلاقات؛ نعم، هو نادر، و لكن لا بحيث يمنع الإطلاق.} العروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۷۳ م ۳۱

^۲ العروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۶۰۹ الرابعة و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۳

^۳ منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۲۰۳ م ۶۴۷

^۴ العروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۹ م ۶ و تحرير الوسيله ج ۱ ص: ۶۱۳ م ۱۷ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۶ و منهاج الصالحين ج ۲ ص: ۱۹۸ م ۶۲۷

^۵ العروة الوثقى مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۵۹ م ۶

حکم مضاربه فضولی (بدون اذن مالک)^۱

اگر کسی بدون اذن مالک سرمایه، با سرمایه او مضاربه کند، یعنی شخصی مال غیر را بدون اجازه مالک به عامل می دهد تا برای مالک سرمایه مضاربه کند، در این حالت اگر مالک:

۱. به مضاربه انجام شده رضایت دهد، مضاربه طبق همان قرارداد شخص فضولی با عامل نافذ است و مطابق با همان، ربح بین مالک و عامل تقسیم می شود.

۲. مضاربه انجام شده را نپذیرد:

الف) قبل از انجام هرگونه معامله ای مضاربه را نپذیرد، سرمایه باید به مالک برگردانده شود.

ب) بعد از انجام معامله یا معاملاتی این رد صورت گیرد، این معاملات فضولی است:

یک: معاملات را اجازه دهد، کل سود برای مالک سرمایه است و اگر خسارتی هم وارد شده، بر عهده خودش است.

دو: معاملات را رد کند، سرمایه باید به مالک برگردانده شود و معاملات همگی باطل است. (حضرت امام، امام خامنه

ای، آیت الله سیستانی، آیت الله مکارم)

چند نکته:

۱. در صورت های بالا، اگر عامل نمی دانسته که این مال متعلق به شخص فضولی نیست و کار و زحمتی انجام داده، می تواند اجرة المثل را از شخص فضولی بگیرد.

مثال: محمد بدون اذن، اتومبیل حسین را به احمد می دهد تا برای حسین تجارت کند و بیست درصد از سود را بردارد، احمد با آن از علی زمین می خرد و دوباره زمین را می فروشد و از امیر باغ می خرد و سپس باغ را فروخته، از رحیم یک واحد تجاری می خرد، حال اگر حسین پس از اطلاع:

الف) مضاربه را رد کند، اما کل معاملات را اجازه دهد، کل واحد تجاری (چه سود برده باشد یا نه) برای حسین است.

ب) مضاربه و همچنین کل معاملات را رد کند، اتومبیل حسین باید به او برگردانده شود و خریدار اتومبیل، اگر ناآگاه بوده و نمی دانسته معامله فضولی است، پس از بازگرداندن اتومبیل به حسین، به محمد مراجعه می کند و آنچه را به او پرداخته بود را مطالبه می کند. همچنین علی، امیر و رحیم نیز باید به اموالشان برسند. (حضرت امام، امام خامنه ای)

-در صورت های بالا اگر عامل نمی دانسته که این مال متعلق به شخص فضولی نیست و کار و زحمتی انجام داده، أقل الامرین از اجرة المثل و حصه ای که قرار شده از سود برای عامل باشد؛ و اگر سودی نباشد مستحق چیزی نیست. (آیت الله سیستانی)

در صورت های بالا اگر عامل عملی انجام نداده باشد یا اینکه علم داشته که مال از غیر مضارب است، در این دو صورت عامل مستحق چیزی نیست. (حضرت امام، آیت الله سیستانی)

در صورت های بالا عامل استحقاق سود معین در مضاربه را دارد چه جاهل باشد و چه عالم باشد. (آیت الله مکارم)

^۱ العروة الوثقی مع التعليقات ج ۲ ص: ۵۷۴ م ۳۲ و تحریر الوسيلة ج ۱ ص: ۶۱۸ م ۳۴ و رساله آموزشی ج ۲ ص: ۲۸۹ و منهاج الصالحین ج ۲ ص: ۲۰۲ م ۶۴۶

۲. در صورت رد مضاربه فضولی توسط مالک و تلف شدن یا معیوب شدن مال، مالک می تواند خسارت را از فضولی (محمد) یا از عامل (احمد) بگیرد.

در صورتی که از مضارب گرفت، مضارب نمی تواند برای گرفتن خسارت به عامل رجوع کند. اما اگر از عامل گرفت، در صورتی که او جاهل به فضولی بودن مضاربه بوده، می تواند خسارتی را که به صاحب مال داده، از مضارب طلب کند. اگر عامل بداند که مضاربه فضولی است قرار ضمان بر هر یک از آن دو است که مال در دستش تلف و یا معیوب شده؛ در نتیجه مفروض به عکس می شود یعنی اگر مالک به عامل رجوع کرد، عامل به فضولی رجوع نمی کند ولی اگر مالک به فضولی رجوع کرد و خسارتش را گرفت، فضولی به عامل رجوع می کند. (حضرت امام، امام خامنه ای، آیت الله سیستانی)

۳. تمام این سخنان در جایی است که شخص فضولی مضاربه را برای مالک اصلی انجام دهد. (مثلا پدری از روی دلسوزی برای پسر بالغ و رشیدش چنین کند) اما اگر شخص فضولی (محمد) برای خودش مضاربه انجام داده باشد (نه برای حسین) اگر چه با سرمایه حسین بوده، معاملاتش نافذ، و تمام سود و زیان هم برای خودش است. (البته چون معاملات کلی است، نه جزئی؛ وگرنه اگر معاملات جزئی باشد، رد یا اجازه حسین مؤثر است. (امام خامنه ای)

بررسی قرارداد مضاربه بانک ها

بانک های اسلامی و بانک های خصوصی مسلمان

حضرت امام : تمامی معاملاتی که یک مسلمان اگر با مسلمان دیگر انجام دهد صحیح است، اگر با بانکی انجام دهد آن نیز محکوم به صحت است بدون تفاوت بین بانک ها چه دولتی باشند و چه غیر دولتی، چه داخلی باشند و چه خارجی.^۱

امام خامنه ای: به طور کلی معاملات بانکی که بانکها بر اساس قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی و مورد تأیید شورای محترم نگهبان انجام می دهند، اشکال ندارد و محکوم به صحت است و سود حاصل از بکارگیری سرمایه بر اساس یکی از عقود صحیح اسلامی، شرعا حلال است.^۲

سؤال: سپرده گذاری دراز مدت که درصدی سود به آن تعلق می گیرد چه حکمی دارد؟

جواب: سپرده گذاری نزد بانک ها به قصد به کارگیری آن در یکی از معاملات حلال و همچنین سود حاصل از آن اشکال ندارد.^۳

آیت الله سیستانی: بانکها و مؤسسات دولتی از نظر معظم له اموالشان مجهول المالک است و تصرف در آن با اجازه حاکم شرع جایز است بنابر این در فرضی که سپرده گذار شرط سود نکند اگر سودی به او داده شود، ایشان اجازه می دهند که آن سود مجهول المالک را تملک کنند مشروط بر این که نصف سود را به فقرای متدین صدقه بدهند.

^۱ تحریر الوسیله ج ۲ البحت حول الحوادث المستحدثه، منها أعمال البنوك ص: ۶۱۶ م ۲

^۲ اجوبه الاستفتائات س: ۱۹۳۵

^۳ اجوبه الاستفتائات س: ۱۹۳۵

و اما سود بانکها و مؤسسات غير دولتي را به هيچ عنوان نمي توان مالک شد ولي اگر انسان بداند که اصحاب سرمايه راضي به تصرف او در اين مال اند هرچند شرعا مالک نباشد - که غالبا چنين است - مي تواند تصرف کند و اگر با آن چيزي خريد مالک مي شود.

و اين در صورتي است که بانک با سپرده گذار معامله شرعي انجام ندهد ولي اگر معامله شرعي صحيح با رعايت شرايط باشد و احتمال بدهند که بانک طبق قرارداد با مبلغ سپرده معامله شرعي انجام مي دهد سود حلال است.^۱

آيت الله مکارم شيرازي: مضاربه اي که بانک ها با پول مردم انجام مي دهند، چنانچه شرايط شرعيه که ذکر شده، در آن رعايت شود و تنها صورت کاغذ بازي نداشته باشد صحيح است و سود حاصل از آن مشروع مي باشد.^۲

بانک های غير اسلامي و بانک های خصوصي غير مسلمان

حضرت امام: تمامي معاملاتي که يک مسلمان اگر با مسلمان ديگر انجام دهد صحيح است، اگر با بانکي انجام دهد آن نيز محکوم به صحت است بدون تفاوت بين بانک ها چه دولتي باشند و چه غير دولتي، چه داخلي باشند و چه خارجي.^۳

امام خامنه اي: انجام معاملاتي که از نظر شرعي حلال هستند با اين بانک ها اشکال ندارد و همچنين سود گرفتن ربوي اشکال ندارد.^۴

سؤال: الف: آيا گرفتن سود پولي که در بانک های دولت های غير اسلامي گذاشته مي شود جايز است؟ و آيا اگر آن را بگيرد تصرف در آن اعم از اين که صاحب بانک اهل کتاب باشد يا مشترک و هنگام سپردن پول، شرط دريافت سود کرده باشد يا خير، جايز است؟

ب: در فرض فوق اگر بعضي از صاحبان سرمايه بانک مسلمان باشند، آيا در اين صورت گرفتن سود از بانکها جايز است؟

جواب: الف: در فرض مرقوم سود گرفتن جايز است حتي اگر شرط دريافت سود کرده باشد.

ب: گرفتن سود نسبت به سهام غير مسلمانان اشکال ندارد ولي نسبت به سهم مسلمان، در صورتي که سپردن سود به بانک همراه با شرط سود و ربا و يا به قصد دستيابي به آن باشد، گرفتن سود جايز نيست.^۵

آيت الله سيستاني: سپرده گذاري براي بدست آوردن سود در بانکهايي که سرمايه شان متعلق به غير مسلمانان است چه اين بانکها خصوصي باشند و چه دولتي يا مشترک جايز است؛ زيرا گرفتن ربا از آنها جايز است.^۶

^۱ سايت، استفتاات، بانک و استفتاات ص: ۲۲۸ س ۳۶۰

^۲ سايت، استفتاات، مضاربه با بانک

^۳ تحرير الوسيله ج ۲ اليح حول الحوادث المستحدثه، منها أعمال البنوك ص: ۶۱۶ م ۲ و استفتاات امام خميني ج ۶ احکام مضاربه ص: ۳۹۹ س: ۷۵۳۶

^۴ اجوبه الاستفتاات س: ۱۹۱۸ و ۱۹۲۷ و ۱۹۲۸

^۵ اجوبه الاستفتاات س: ۱۹۱۸ و ۱۹۱۹

^۶ سايت، استفتاات، بانک

آیت الله مکارم: گرفتن سود از بانک‌های خارجی و غیرمسلمان اشکال ندارد، ولی از بانکهای مسلمان، در صورتی که طبق عقود شرعیه نباشد حرام است.^۱

سؤال: سرمایه گذاری در بانک های غیر اسلامی و دریافت سود سپرده از آن ها چه حکمی دارد؟
جواب: جایز است مگر این که بدانیم این پول در کارهای حرام مانند شراب سازی سرمایه گذاری می شود که در این صورت اشکال دارد.^۲

سؤال: معیار در تشخیص بانک اسلامی چیست؟
جواب: این است که تمام برنامه های آن طبق عقود اسلامی باشد و درجایی که بانک هر دو شیوه بانکداری اسلامی و غیر اسلامی را اجرا می کند در صورتی که از خدمات بخش بانکداری اسلامی استفاده می کند مانعی ندارد.^۳

فرع در امور بانکی

حضرت امام

آنچه اشخاص از بانک می گیرند به عنوان معامله قرض و غیر قرض، در صورتی که معامله به وجه شرعی انجام بگیرد حلال است و مانع ندارد، اگرچه بدانند که در بانک ها پول های حرامی است و احتمال بدهد پولی را که گرفته است از حرام است؛ ولی اگر بدانند پولی را که گرفته حرام است، یا بعضی از آن حرام است، تصرف در آن جایز نیست و اگر مالک آن را نتواند پیدا کند باید با اذن فقیه معامله مجهول المالک با آن بکند؛ و در این مسأله فرقی میان بانک های خارجی و داخلی و دولتی و غیر دولتی نیست.^۴

امام خامنه ای

سؤال: اگر مکلف بداند که قوانین بانکی در مواردی مانند مضاربه و فروش قسطی، توسط بعضی از کارمندان به طور صحیح اجرا نمی شود، آیا سپرده گذاری به قصد کسب سود برای او جایز است؟

جواب: اگر فرض کنیم، مکلف علم پیدا کند که کارمندان بانک، پول او را در معامله باطلی به کار گرفته اند، دریافت و استفاده از سود آن برای او جایز نیست ولی با توجه به حجم سرمایه هایی که توسط صاحبان آنها به بانک سپرده می شود و انواع معاملاتی که توسط بانک صورت می گیرد و می دانیم که بسیاری از آنها از نظر شرعی صحیح هستند، تحقق چنین عملی برای مکلف بسیار بعید است.^۵

آیت الله مکارم

سؤال: شخصی علم و اطلاع دارد که بانک به سپرده ها مبلغی بهره می دهد، به این منظور پولی به بانک می سپارد، ولی هیچ گونه قرارداد لفظی یا کتبی نمی بندد آیا بهره مذکور حرام است؟

^۱ سایت، استفتائات، سرمایه گذاری در بانک های خارجی

^۲ سایت، استفتائات، سرمایه گذاری در بانک های خارجی

^۳ سایت، استفتائات، سرمایه گذاری در بانک های خارجی

^۴ تحریر الوسیله ج ۲ البحث حول الحوادث المستحدثه، منها أعمال البنوك ص: ۶۱۶ م ۱، توضیح المسائل م ۲۸۵۳

^۵ اجوبه الاستفتائات س: ۱۹۴۱

جواب: با توجه به این که سپرده‌ها به عنوان مضاربه گذارده می‌شود، سود مضاربه اشکالی ندارد.^۱

^۱ سایت، استفتائات، مضاربه با بانک